บทที่ 4

วิเคราะห์การแสดงพื้นบ้านที่สืบเนื่องจากพิธีกรรมเซียงข้อง

ในการวิเคราะห์การแสดงที่สืบเนื่องมาจากพิธีกรรมชุดเชิ้งเซียงข้องนี้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงการวิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนท่าฟ้อน และวิธีการสร้างสรรค์การแสดงที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้องของวิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ดโดยนำเอานำเอาคติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมมาเป็นแนวคิดในการสร้างสรรค์ท่าฟ้อนโดยมีเนื้อหาดังนี้

4.1 กระบวนท่าฟ้อน

4.2 วิธีการสร้างสรรค์การแสดงที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้อง

4.1 กระบวนท่าฟ้อน

ในการสร้างสรรค์ท่าฟ้อนชุดเชิ้งเซียงข้องนั้น นางฉวีวรรณ พันธุ และ นายทองจันทร์ สังฆะมณี ได้นำศิลปะการฟ้อนของหมอลำ เช่น การตั้งวง การจีบมือ การยกขา เป็นต้น มาประยุกต์เข้ากับท่าทางตามธรรมชาติของผู้จับขาเซียงข้อง เช่น การแกว่งข้อง การวิ่ง การกระโดด ที่ได้จากการสังเกตการณ์ประกอบพิธีกรรมจริงมาเป็นพื้นฐานของท่ารำและผสมกับลักษณะการเคลื่อนไหวต่างๆ โดยกระบวนท่าฟ้อนในการแสดงชุดเชิ้งเซียงข้องเป็นการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ทั้งหมดและไม่มีชื่อเรียกท่า ดังนั้นในการถ่ายทอดกระบวนท่ารำจึงเป็นเพียงการสาธิตและให้ผู้ฟ้อนปฏิบัติตามหรือเป็นลักษณะการเลียนแบบจากผู้ถ่ายทอด อย่างไรก็ตามกระบวนท่าฟ้อนที่ใช้ในการแสดงเชิ้งเซียงข้องจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการสร้างงานด้านนาฏยศิลป์พื้นบ้านของวิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด โดยกระบวนท่าฟ้อนเป็นลักษณะของการรำเหมือนกัน 2 คน ในกระบวนท่าเดียวกัน ซึ่งมีข้องเป็นอุปกรณ์ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ฟ้อนในการปฏิบัติท่ารำไปในทิศทางเดียวกันที่และไม่เคยมีปรากฏในการแสดงพื้นบ้านชุดอื่น

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงได้บัญญัติชื่อเรียกท่าขึ้นใหม่โดยขอคำแนะนำจาก อาจารย์ฉวีวรรณ พันธุ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน(หมอลำ) ปี 2536 และผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏยศิลป์พื้นบ้านของวิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ดเพื่อความเหมาะสมของท่ารำ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากข้อมูลวีดีทัศน์บันทึกการแสดงของวิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด ณ อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ปี พ.ศ. 2535 และ จังหวัดหนองคาย ปี พ.ศ. 2548 พบว่ากระบวนท่ารำชุดเชิ้งเซียงข้องที่ใช้ในการแสดงนั้นมีทั้งหมด 12 ท่า ดังนี้

ท่าที่ 1 ท่าแหลวเสิ่นไก่น้อย (อินทรีย์โฉบลูกไก่)

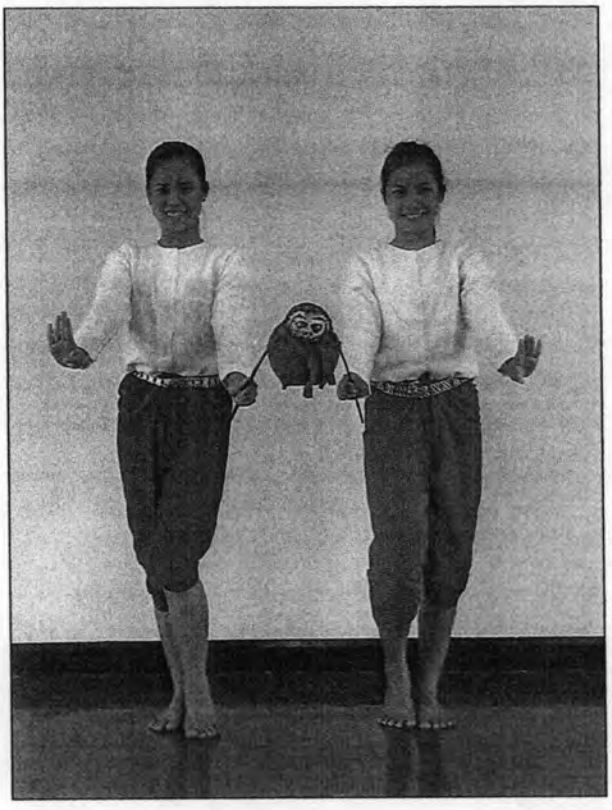

ภาพที่ 73 ท่าแหลวเสิ่นไก่น้อย (อินทรีย์โฉบลูกไก่)
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

เป็นท่าที่แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของผู้จับเซียงข้องหลังจากได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้จับเซียงข้อง ก่อนที่จะมีการปลุกเสกให้วิญญาณของเซียงข้องเข้าสิงในข้องที่เตรียมไว้ในการประกอบพิธีกรรม

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - เอียงศีรษะข้างเดียวกับการย่ำเท้า

มือ - แขนทั้งสองข้างเหยียดตึงตั้งข้อมือด้านนอกของผู้แสดง ส่วนมือด้านในถือเซียงข้องแกว่งแขนไปด้านหน้าและด้านหลังสลับกัน โดยเมื่อย่ำเท้าซ้ายส่งแขนไปด้านหลังและย่ำเท้าขวาส่งแขนไปด้านหน้า

เท้า - เดินย่ำเท้าออกมาโดยจังหวะจะตกที่เท้าขวาประมาณ 16 จังหวะ จนกระทั่งเป็นวงกลม

ท่าที่ 2 ท่าคารวะ

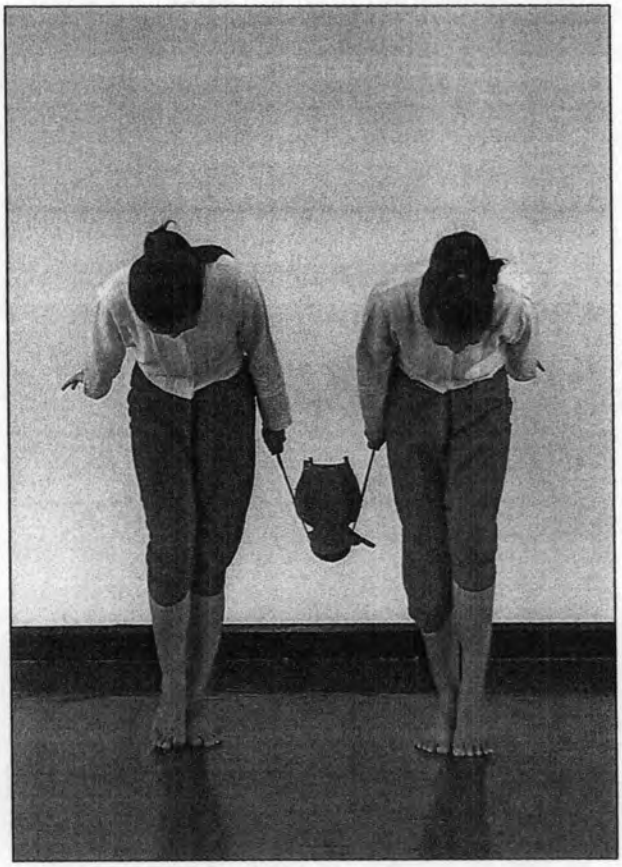

ภาพที่ 74 ท่าคารวะ
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

เป็นท่าที่แสดงให้เห็นถึงความอ่อนน้อมของผู้จับเชียงข้อง โดยจะใช้การโน้มตัวไปข้างหน้าเป็นการคารวะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อความเป็นศิริมงคลต่อผู้มาร่วมในพิธี ซึ่งเชื่อว่าก่อนจะมีการประกอบพิธีกรรมต้องกระทำการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้รับรู้ในการประกอบพิธีกรรมเชียงข้อง

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - ก้มศีรษะไปด้านหน้าพร้อมกับโน้มตัว

มือ - มือทั้งสองข้างส่งไปด้านหลัง โดยมือนอกจีบหงายแขนเหยียดตึง ส่วนมือด้านในจับเชียงข้อง

เท้า - ก้าวเท้าไปด้านหน้าโดยเริ่มก้าวเท้าในของผู้แสดงและตามด้วยเท้านอกสลับกันในลักษณะ 1 – 2 – 3 – แตะ โดยเท้าด้านในวางเต็มเท้าส่วนเท้าด้านนอกใช้จมูกเท้าแตะข้างเท้าอีกข้างหนึ่งงอเข่าด้านนอกเล็กน้อย

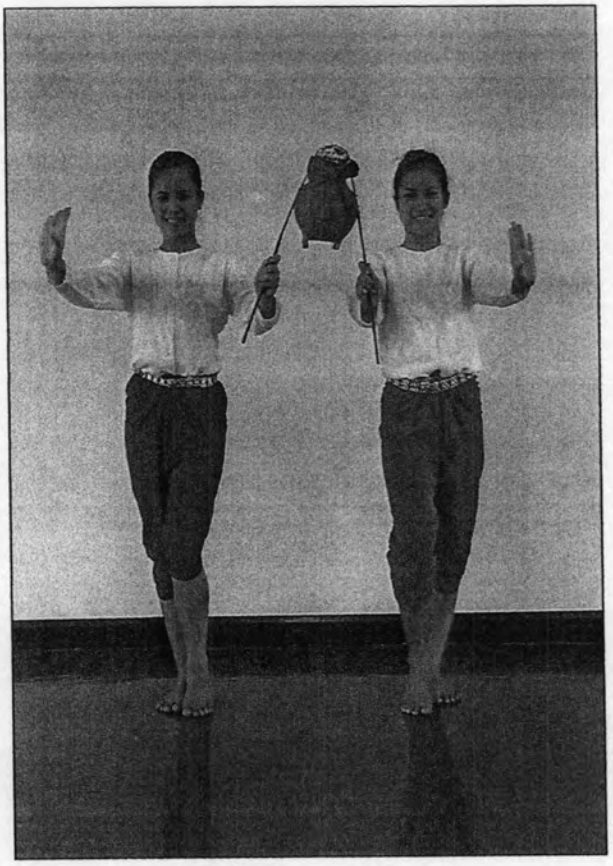

ภาพที่ 75 ท่าคารวะ (ต่อเนื่อง)

ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - ศีรษะตั้งตรง

มือ - มือทั้งสองข้างตั้งวงหน้า โดยมือด้านนอกคลายจีบเป็นตั้งวง มือด้านในจับเซียงข้องให้ตั้งตรง

เท้า - เดินถอยหลังโดยเริ่มจากเท้าด้านนอก และตามด้วยเท้าด้านในสลับกันในลักษณะ 1 – 2 – 3 – แตะ โดยเท้าด้านนอกวางเต็มเท้าส่วนเท้าด้านในใช้จมูกเท้าแตะข้างเท้าอีกข้างหนึ่งงอเข่าด้านในเล็กน้อย

ท่าที่ 3 ท่าอัญเชิญ

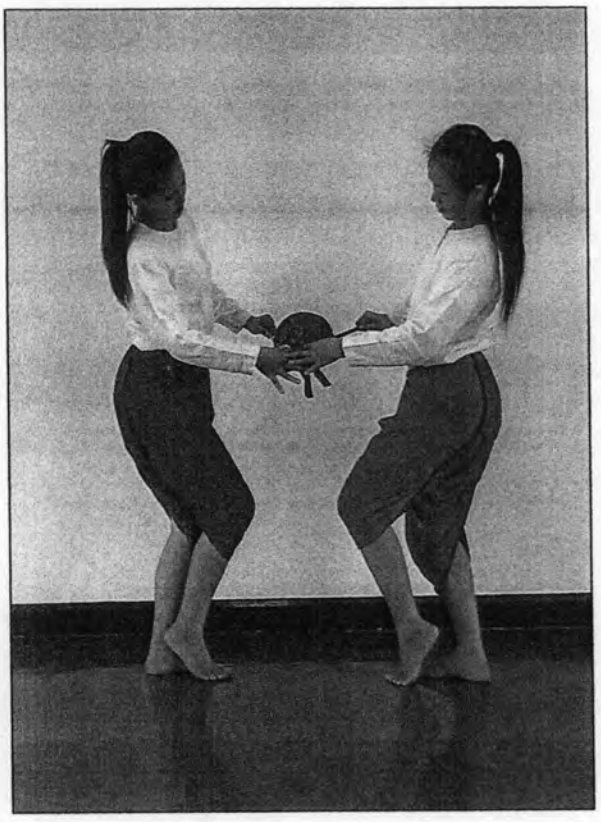

ภาพที่ 76 ท่าอัญเชิญ
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

เป็นท่าที่แสดงให้เห็นถึงการอัญเชิญดวงวิญญาณเซียงข้องให้ลงมาสิงสถิตย์ในข้องที่เตรียมไว้เพื่อความเป็นศิริมงคลในการประกอบพิธีเต้าเซียงข้องนี้ จะเห็นได้จากการแสดงท่ารำทั้งด้านหน้าตรงและหน้าข้างของผู้แสดง

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - เอียงศีรษะข้างมือจีบ

มือ - มือด้านนอกจีบตะแคงที่ปากข้อง ส่วนมืออีกข้างจับขาเซียงข้องโดยให้ตัวเซียงข้องอยู่ในแนวนอน

เท้า - เดินย่ำเท้าเข้าด้านในหันหน้าเข้าหากันในลักษณะ 1 – 2 – 3 – แตะ โดยเท้าด้านในวางเต็มเท้าส่วนเท้าด้านนอกใช้จมูกเท้าแตะข้างเท้าอีกข้างหนึ่งงอเข่าด้านนอกเล็กน้อย

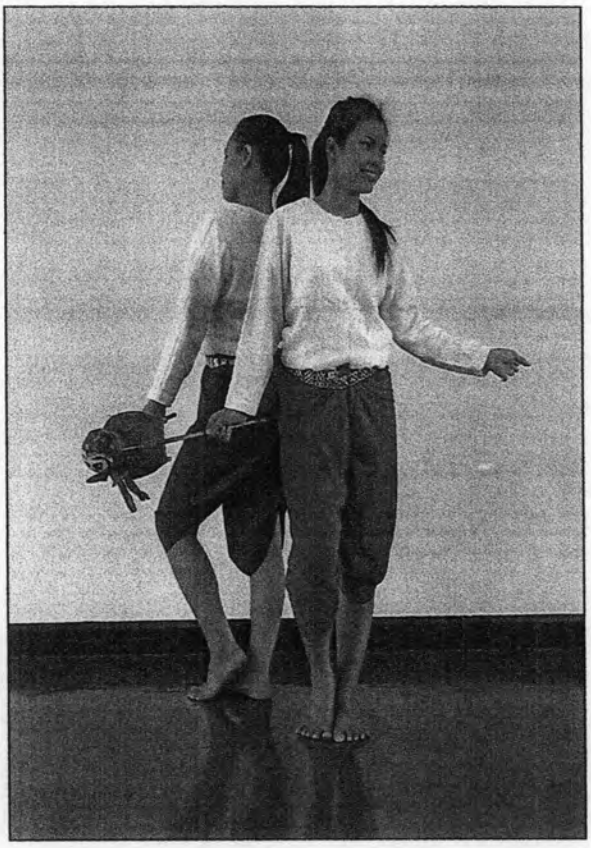

ภาพที่ 77 ท่าอัญเชิญ (ต่อเนื่อง)
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - เอียงศีรษะข้างมือด้านนอก

มือ - มือนอกคลายจีบเป็นลักษณะตะแคงมือปลายนิ้วเหยียดตึงงอศอกระดับเอว มือด้านในจับเชียงข้องในลักษณะเดิม

เท้า - เดินย่ำเท้าด้านนอกออกจากกันในลักษณะ 1 – 2 – 3 – แตะ โดยเท้าด้านนอกวางเต็มเท้าส่วนเท้าด้านในใช้จมูกเท้าแตะข้างเท้าอีกข้างหนึ่งงอเข่าด้านในเล็กน้อยโดยผู้แสดงจะหันหลังชนกัน

ท่าที่ 4 ท่ายกข้อง

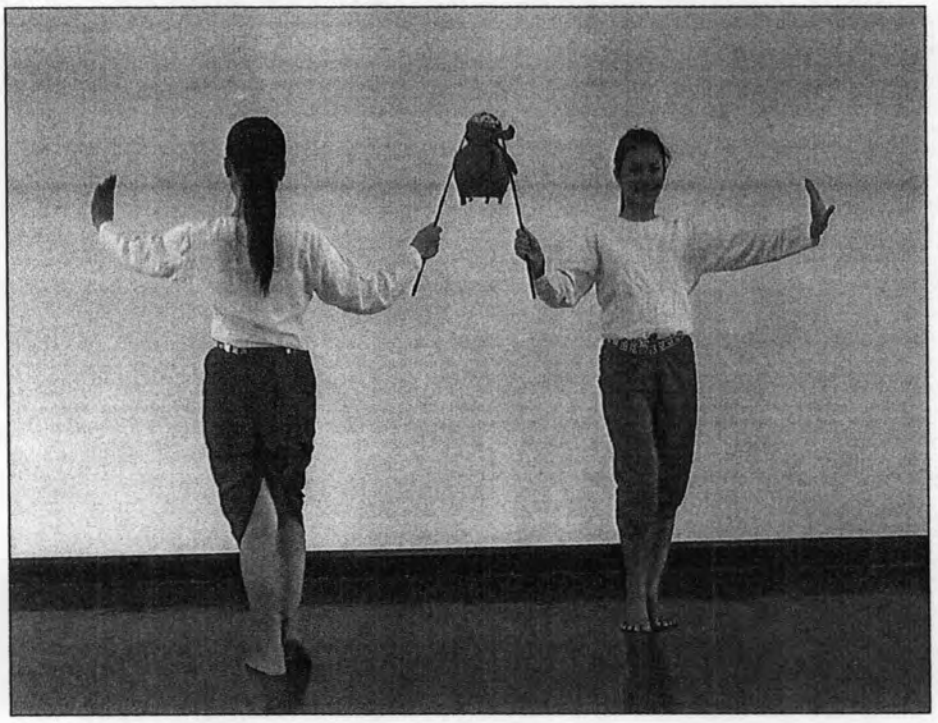

ภาพที่ 78 ท่ายกข้อง

ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

ในท่านี้จะแสดงให้เห็นถึงการยกข้องให้สูงระดับศีรษะเพื่อเป็นการบูชาเทพผู้ศักดิ์สิทธิ์เบื้องบน เพื่อมาร่วมเป็นพยานในการประกอบพิธีกรรมเต้าเซียงข้อง

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - เอียงศีรษะตามการย่ำเท้าทุกจังหวะ

มือ - มือซ้ายตั้งวงบนกระดกข้อมือ มือขวาจับเซียงข้องยกขึ้นระดับไหล่ โดยผู้แสดงจะต้องหันหน้าไปคนละทางและปฏิบัติสลับกัน 3 จังหวะ

เท้า - เดินย่ำเท้าตามจังหวะดนตรี

ท่าที่ 5 ท่าชูข้อง

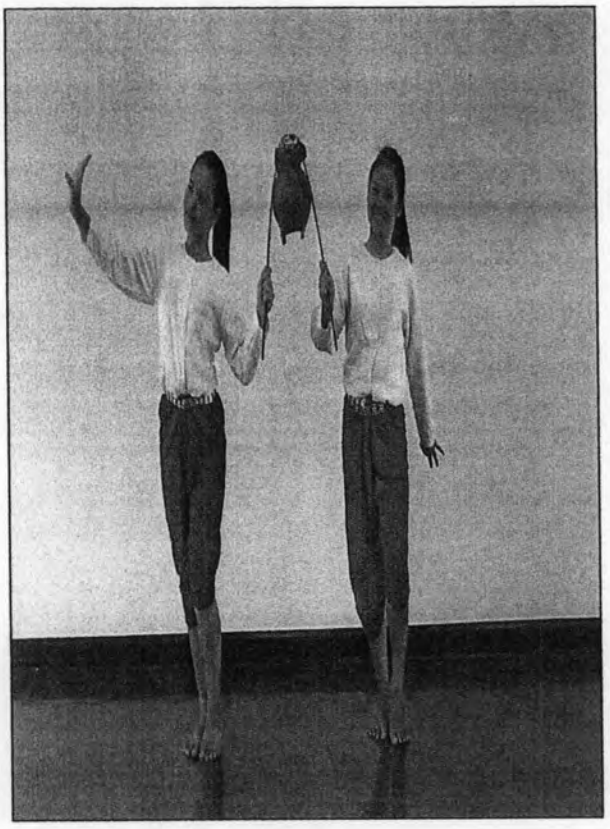

ภาพที่ 79 ท่าชูข้อง

ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

ท่านี้แสดงให้เห็นถึงการบอกกล่าวเทพเบื้องบนทุกชั้นฟ้าจงลงมาเป็นสักขีพยานในการประกอบพิธีกรรมการเต้าเชียงข้อง และช่วยคลบันดาลให้สิ่งที่จะมากระทำให้เกิดความเสียหายจงพินาศไป คงเหลือไว้เพียงความเป็นศิริมงคลและความสงบสุข

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - เอียงศีรษะข้างซ้าย

มือ - ผู้แสดงที่อยู่ด้านในมือขวาตั้งวงบน มือซ้ายถือเชียงข้องยกขึ้นระดับศีรษะ ผู้แสดงที่อยู่ด้านนอกมือขวาถือเชียงข้องยกขึ้นระดับศีรษะ มือซ้ายจีบหงายส่งจีบไปด้านหลังแขนเหยียดตึง

เท้า - ผู้แสดงทั้ง 2 คน ก้าวเท้าขวาเข้าไปทางด้านขวาแล้วตามด้วยเท้าซ้าย ในลักษณะ 1 – 2 – 3 – แตะ โดยเท้าด้านในวางเต็มเท้าส่วนเท้าด้านนอกใช้จมูกเท้าแตะข้างเท้าอีกข้างหนึ่งงอเข่าด้านนอกเล็กน้อย

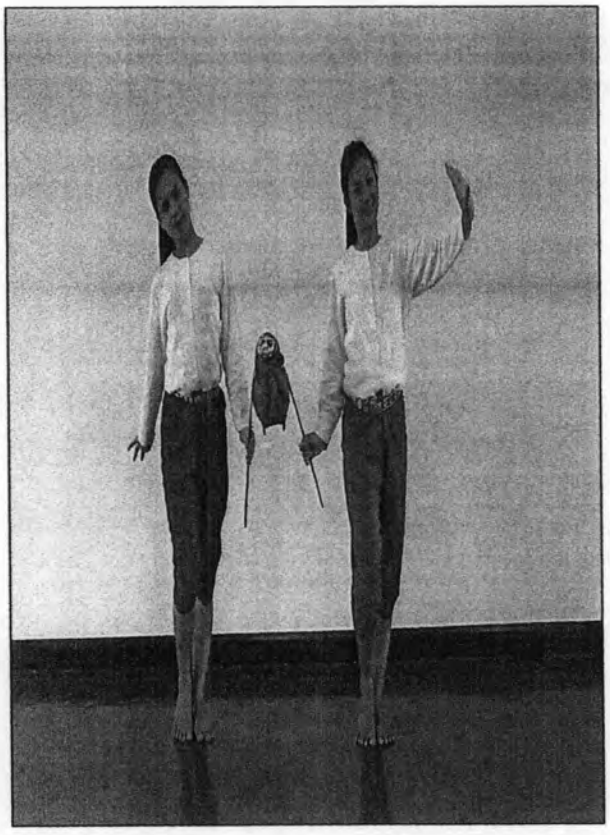

ภาพที่ 80 ท่าชูข้อง (ต่อเนื่อง)

ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - เอียงศีรษะข้างขวา

มือ - ผู้แสดที่อยู่ด้านนอกมือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับเชียงข้องลดลงมาระดับเอว ผู้แสดงที่อยู่ด้านในมือขวาจีบหงายส่งจีบไปด้านหลังแขนเหยียดตึง มือซ้ายจับเชียงข้องลดลงมาระดับเอวเช่นเดียวกัน

เท้า - ผู้แสดงทั้ง 2 คน ก้าวเท้าซ้ายเข้าไปทางด้านซ้ายแล้วตามด้วยเท้าขวาในลักษณะ 1 – 2 – 3 – แตะ โดยเท้าด้านนอกวางเต็มเท้าส่วนเท้าด้านในใช้จมูกเท้าแตะข้างเท้าอีกข้างหนึ่งงอเข่าด้านนอกเล็กน้อย

ท่าที่ 6 ท่าเตรียมรับการปลุกเสก

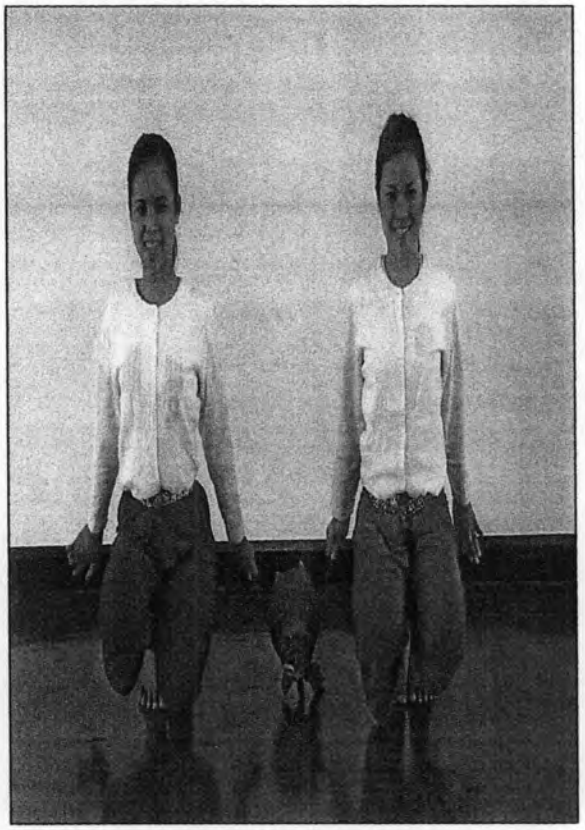

ภาพที่ 81 ท่าเตรียมรับการปลุกเสก

ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

ท่านี้แสดงให้เห็นถึงการเตรียมพร้อมในการเชิญดวงวิญญาณเซียงข้องลงมาสิงสถิตย์ในข้องที่จัดเตรียมไว้ โดยผู้แสดงจะปฏิบัติในท่านั่งและค้างท่าไว้จนกระทั่งดนตรีก็เปลี่ยนทำนองเพลงเป็นเพลงช้าผู้แสดงจึงเปลี่ยนท่ารำท่าต่อไป

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - ศีรษะตั้งตรง

มือ - มือด้านนอกตั้งข้อมือนิ้วเหยียดตึง มือด้านในจับเซียงข้อง แขนทั้ง 2 ข้าง เหยียดตึง โดยแก่วงข้องไปด้านหน้าและด้านหลังสลับกัน

เท้า - ผู้แสดงนั่งทับลงบนส้นเท้ายกเข่าลอยขึ้นจากพื้นเล็กน้อย

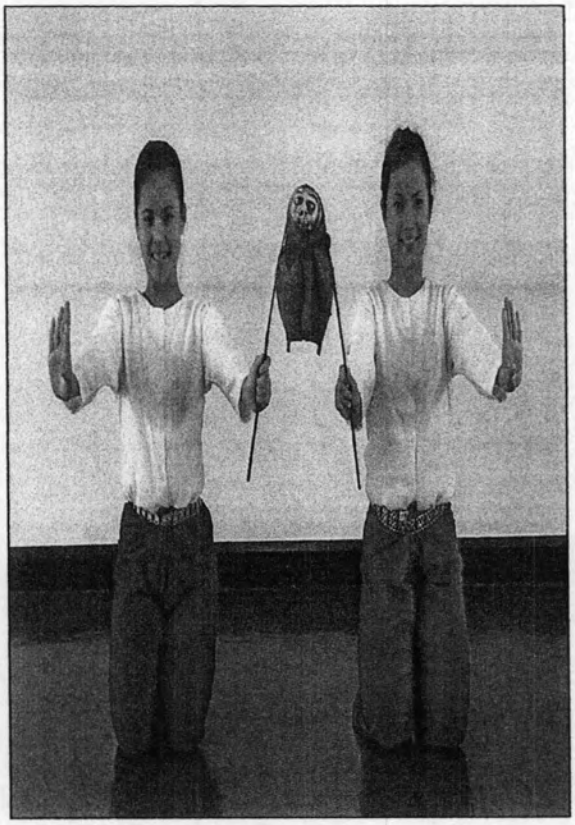

ภาพที่ 82 ท่าเตรียมรับการปลุกเสก (ต่อเนื่อง)
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - ศีรษะตั้งตรง

มือ - มือด้านนอกตั้งข้อมือนิ้วเหยียดตึง มือด้านในจับเซียงข้อง แขนทั้ง 2 ข้าง เหยียดตึง โดยแก่วงข้องไปด้านหน้าและด้านหลังสลับกัน เมื่อดนตรีหยุด ผู้แสดงจะต้องค้างท่าไว้โดยเหยียดแขนทั้ง 2 ข้างไปด้านหน้า

เท้า - ผู้แสดงนั่งคุกเข่า

ท่าที่ 7 ท่าปลุกเสก

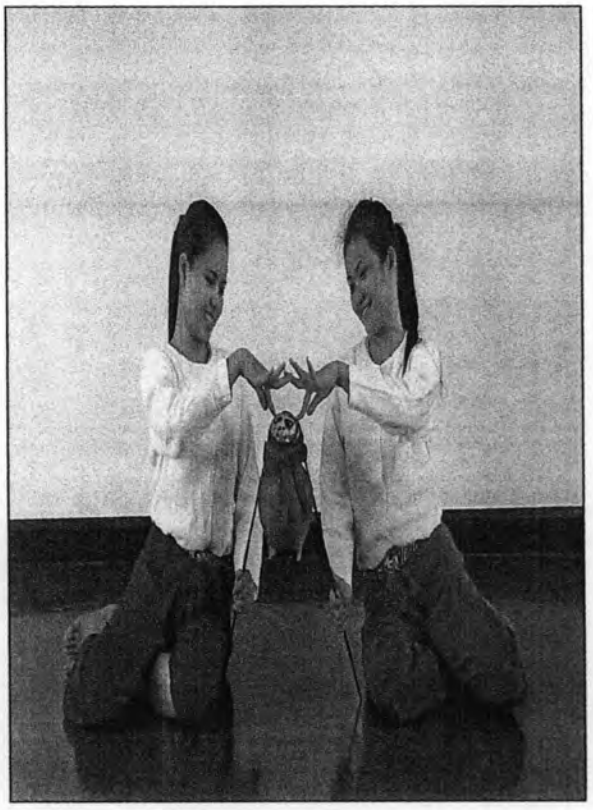

ภาพที่ 83 ท่าปลุกเสก
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

ท่านี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงขั้นตอนของการปลุกเสกข้องที่เตรียมไว้สำหรับเชิญดวงวิญญาณเซียงข้องให้ลงมาสิงสถิตย์เพื่อขับไล่สิ่งที่ไม่ดีให้ออกไปจากหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น ๆ โดยผู้แสดงจะปฏิบัติท่ารำในลักษณะของการนั่งและเมื่อการปลุกเสกเริ่มขึ้นจึงหมายถึงการได้รับการปลุกเสกแล้ว ผู้แสดงก็จะปฏิบัติท่ารำในท่าต่อไป

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - เอียงศีรษะเข้าหากัน

มือ - มือในจับที่ขาของเซียงข้อง โดยตั้งตัวเซียงข้องอยู่ตรงกลาง มือนอกจีบคว่ำที่ปากข้อง

เท้า - ผู้แสดงนั่งพับเพียบเข้าหากัน

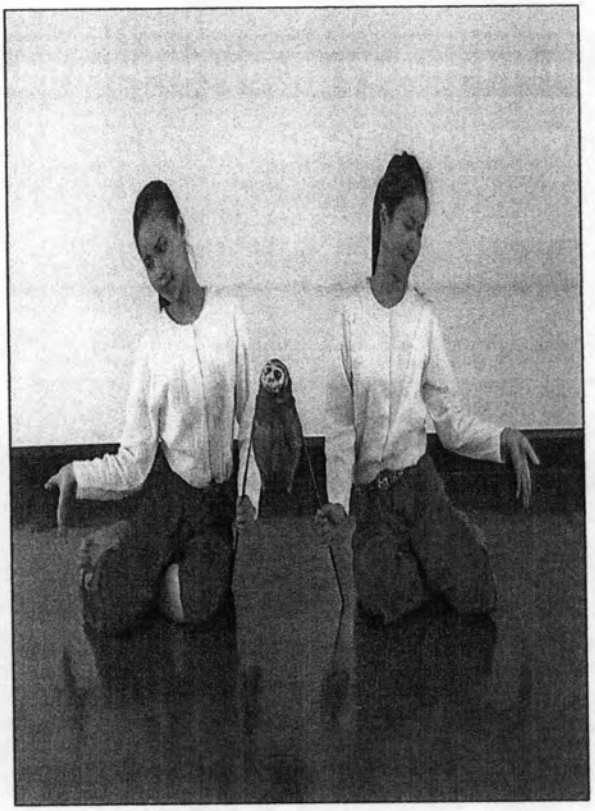

ภาพที่ 84 ท่าปลุกเสก (ต่อเนื่อง)
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - เอียงศีรษะออกจากกัน

มือ - มือในจับที่ขาของเชียงข้อง โดยตั้งตัวเชียงข้องอยู่ตรงกลาง ส่วนมือนอกคลายจีบเป็นมือแบหักข้อมือ งอศอกระดับเอวข้างลำตัว

เท้า - ผู้แสดงนั่งพับเพียบเข้าหากัน

ท่าที่ 8 ท่าวิญญาณสถิตย์

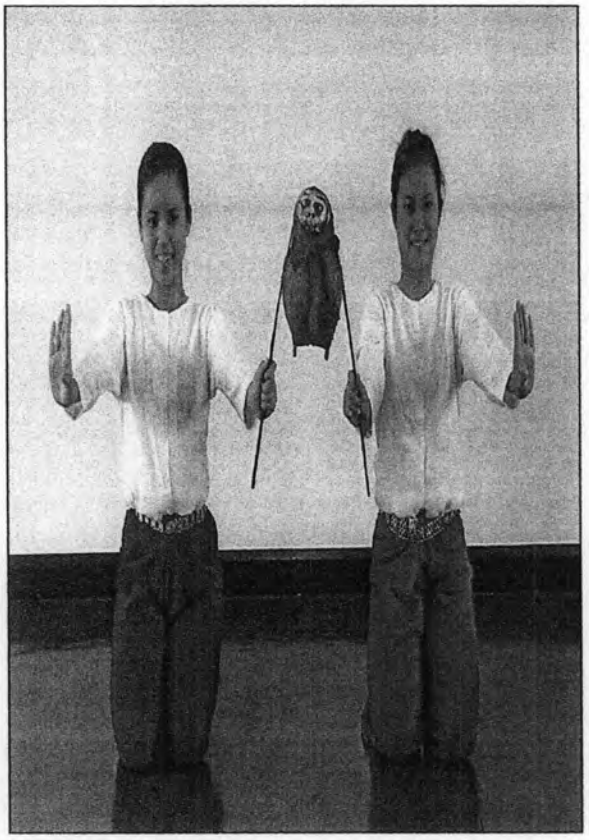

ภาพที่ 85 ท่าวิญญาณสถิตย์
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

ท่านี้แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของข้องซึ่งหมายถึงดวงวิญญาณของเซียงข้องได้ลงมาสิงสถิตย์ในข้องที่เตรียมไว้ ผู้แสดงเริ่มแกว่งข้องไปมาเพื่อแสดงให้เห็นถึงการแสดงอิทธิฤทธิ์ของเซียงข้องโดยใช้การกระโดดไปข้างหน้าในลักษณะการนั่งบนส้นเท้ายกเข่าลอยจากพื้นพอประมาณและลุกขึ้นยืน

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - ศีรษะตั้งตรง

มือ - มือด้านนอกตั้งข้อมือ มือด้านในจับเซียงข้อง แขนเหยียดตึง ส่งแขนไปด้านหลัง ในลักษณะการแกว่งเซียงข้องตามจังหวะดนตรีเพลงช้า

เท้า - ผู้แสดงนั่งคุกเข่าทับบนส้นเท้าพร้อมกับการกระทบจังหวะ

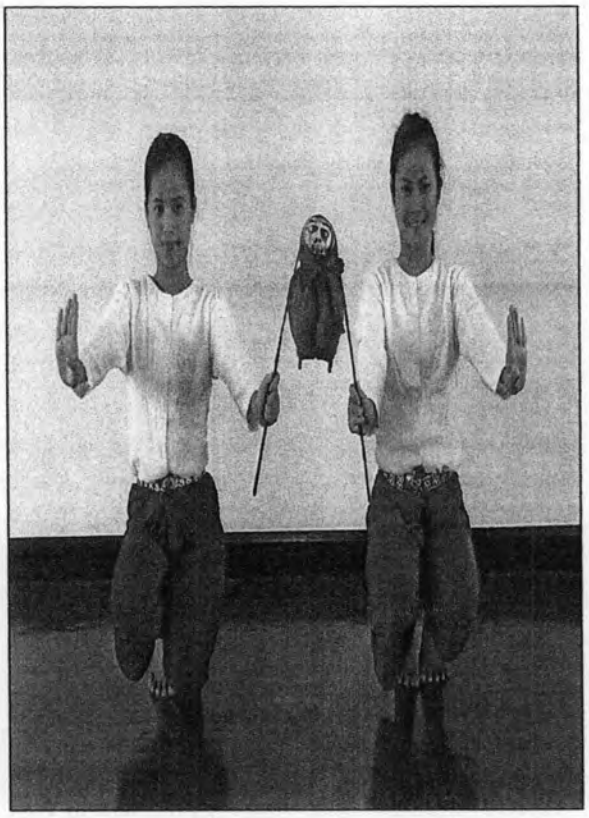

ภาพที่ 86 ท่าวิญญาณสถิตย์ (ต่อเนื่อง)
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - ศีรษะตั้งตรง

มือ - มือด้านนอกตั้งข้อมือ มือด้านในจับเชียงข้อง แขนเหยียดตึง ส่งแขนไปด้านหน้าและด้านหลังสลับกันในลักษณะการแกว่งเชียงข้องตามจังหวะดนตรีเพลงเร็ว

เท้า - ผู้แสดงนั่งบนส้นเท้าพร้อมกับการกระโดดไปข้างหน้าในท่านั่ง 5 จังหวะ

ท่าที่ 9 วิญญาณสถิตย์ (ท่ายืน)

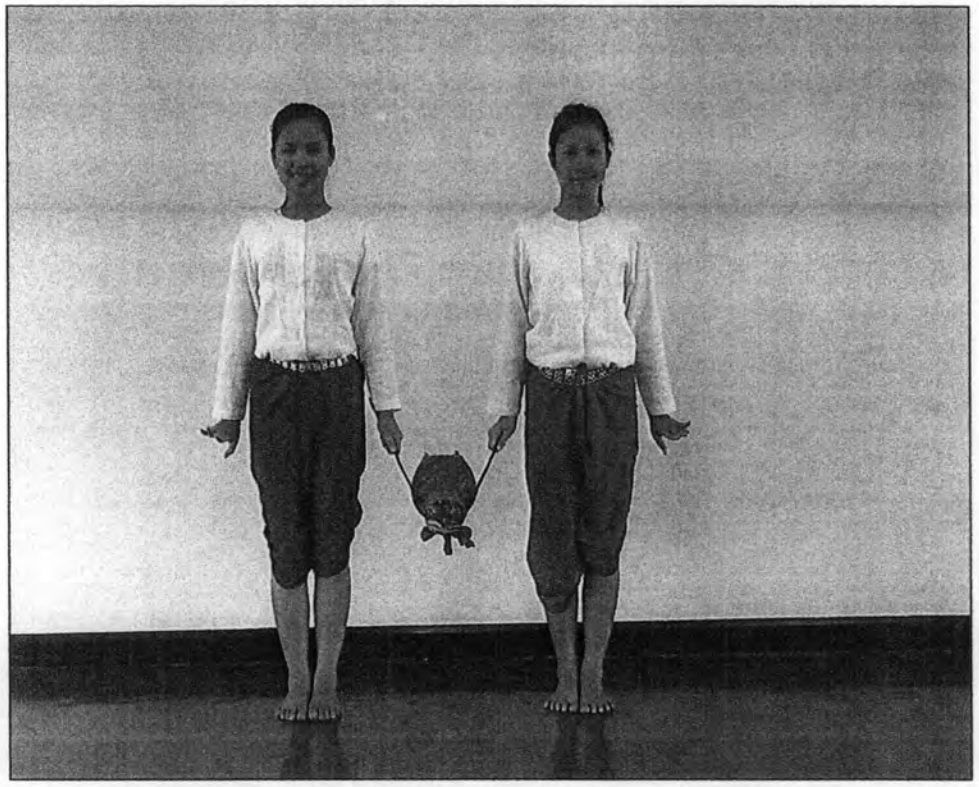

ภาพที่ 87 วิญญาณสถิตย์ (ต่อเนื่อง)
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

ท่านี้เป็นท่าต่อเนื่องจากท่าที่ 8 โดยแสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของเชียงข้องในลักษณะของการยืนกระโดดพร้อมกับการแกว่งข้องไปมา

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - ศีรษะตั้งตรง

มือ - มือด้านนอกตั้งข้อมือ มือด้านในจับเชียงข้อง แขนเหยียดตึง ส่งแขนไปด้านหน้าและด้านหลังสลับกันในลักษณะการแกว่งเชียงข้องตามจังหวะดนตรีเพลงเร็ว

เท้า - ผู้แสดงลุกขึ้นยืนตึงเข่า กระโดดไปข้างหน้า 5 จังหวะ

ท่าที่ 10 ท่าออกตามหา

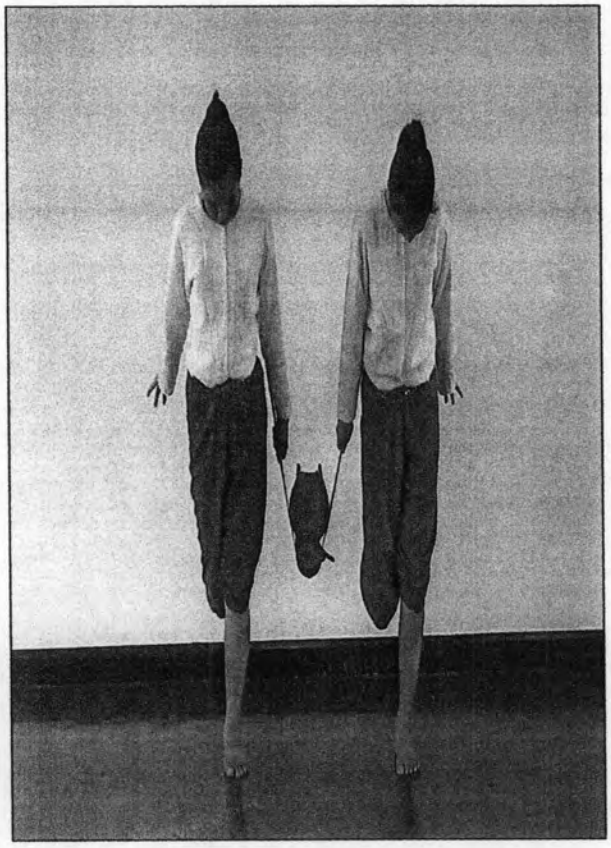

ภาพที่ 88 ท่าออกตามหา
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

ท่านี้เป็นการแสดงถึงการวิ่งตามหาวิญญาณภูตผีโดยผู้แสดงจะใช้การกระโดดเพื่อแสดงให้เห็นถึงการสำแดงอิทธิฤทธิ์ของเซียงข้อง จนกว่าจะพบดวงวิญญาณและล้อมวงไว้จนกระทั่งหมอผู้กระทำพิธีจะเข้ามาจับเอาดวงวิญญาณนั้น

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - ก้มศีรษะไปด้านหน้าเล็กน้อย

มือ - มือด้านนอกจีบหงายส่งไปด้านหลัง แขนเหยียดตึง

เท้า - ก้าวเท้าซ้ายไปข้างหน้า เท้าขวางอเข่าส่งปลายเท้าไปข้างหลัง ในลักษณะของการวิ่งสลับการกระโดดลอยตัวขึ้นจากพื้น

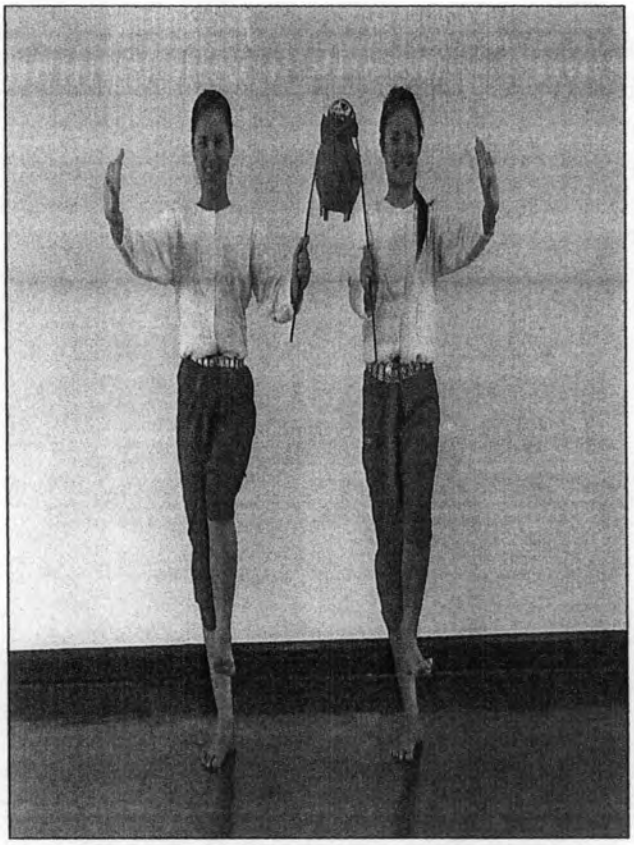

ภาพที่ 89 ท่าออกตามหา (ต่อเนื่อง)
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - ศีรษะตั้งตรง

มือ - มือด้านนอกตั้งวงบน มือด้านในจับเชียงข้องลักษณะของการตั้งวงบนเช่นกัน

เท้า - ก้าวเท้าขวาวางเต็มเท้า ยกเท้าซ้ายไปด้านหน้าหักข้อเท้า ในลักษณะของการวิ่งสลับการกระโดดลอยตัวขึ้นจากพื้น

ท่าที่ 11 ท่าเชียงข้องสำแดงฤทธิ์ (ท่านิ่ง)

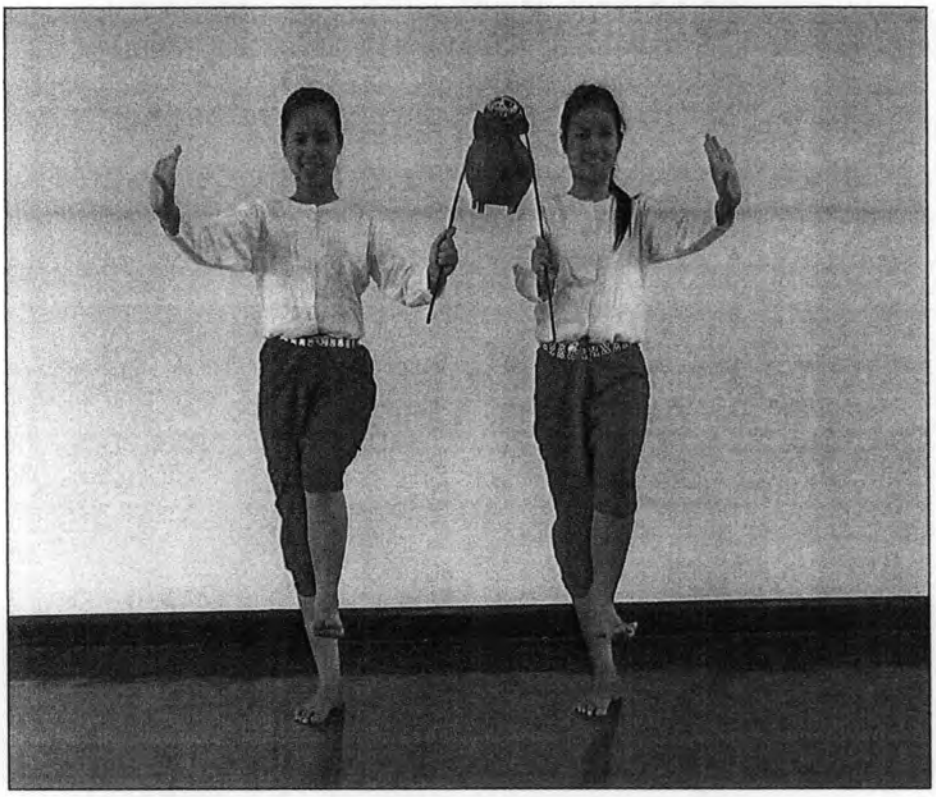

ภาพที่ 90 ท่าเชียงข้องสำแดงฤทธิ์ (ท่านิ่ง)
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

ท่านี้แสดงให้เห็นถึงการล้อมวงรอบผีหลังจากที่ได้วิ่งไล่ตามจนกระทั่งวิญญาณภูตผีไม่มีทางหนีได้ โดยผู้แสดงจะค้างท่าไว้จนกระทั่งดนตรีเปลี่ยนทำนองเป็นจังหวะช้าจึงจะมีการเคลื่อนไหวอีกครั้ง

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - ศีรษะตั้งตรง

มือ - มือด้านนอกตั้งวงบน มือด้านในจับเชียงข้องลักษณะของการตั้งวงบนเช่นกัน

เท้า - ก้าวเท้าขวาวางเต็มเท้ายกเท้าซ้ายไปด้านหน้าหักข้อเท้าและกระโดดสลับเท้าไปจนกระทั่งดนตรีหยุดการบรรเลงผู้แสดงก็จะค้างท่านิ่งดังภาพ

ท่าที่ 12 ท่านกยูงรำแพน (ท่าเดินเข้าเวที)

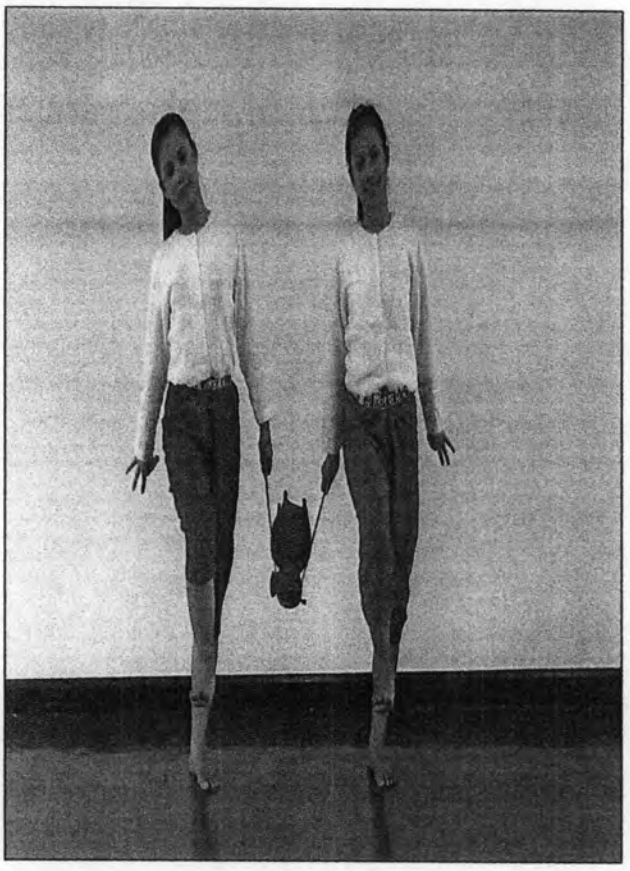

ภาพที่ 91 ท่านกยูงรำแพน (ท่าเดินเข้าเวที)
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

ท่านี้แสดงถึงการอ่อนกำลังหลังจากตามไล่จับวิญญาณภูตผี และเตรียมพร้อมที่จะกลับไปยังสถานที่ที่เซียงข้องประจำอยู่ โดยผู้แสดงจะปฏิบัติท่ารำในลักษณะช้าเพื่อแสดงถึงการอ่อนกำลังของเซียงข้องหลังจากตามจับผี

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - เอียงศีรษะข้างขวา

มือ - มือด้านนอกจีบหงายส่งไปด้านหลัง แขนเหยียดตึง

เท้า - ก้าวเท้าซ้ายวางเต็มเท้ายกเท้าขวาหักข้อเท้า พร้อมกับการยืดยุบเข่าเล็กน้อย

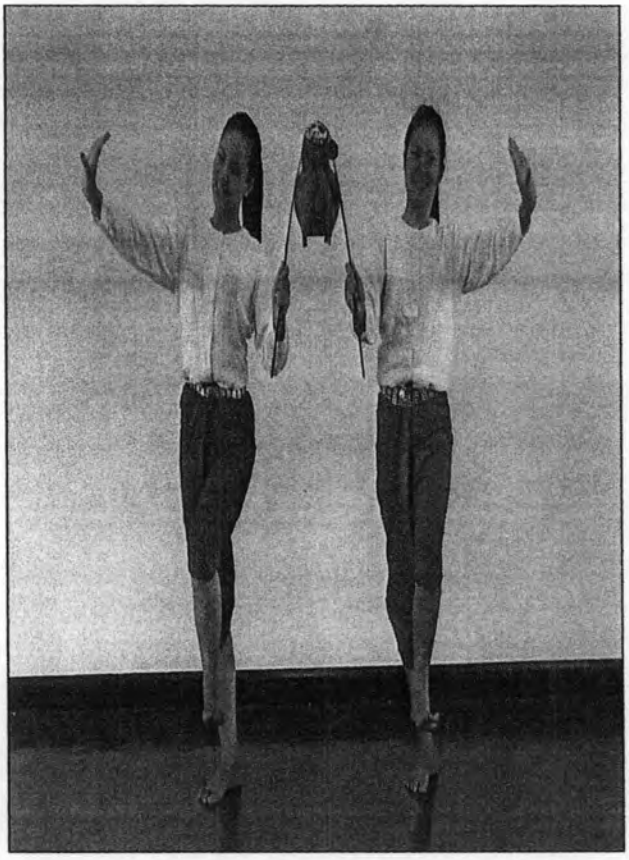

ภาพที่ 92 ท่านกยูงรำแพน (ท่าเดินเข้าเวที)
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

อธิบายท่ารำ

ศีรษะ - เอียงศีรษะข้างซ้าย

มือ - มือด้านนอกตั้งวงบน มือด้านในจับเชียงข้องยกขึ้นระดับศีรษะ

เท้า - ก้าวเท้าขวาวางเต็มเท้าเท้าซ้ายยกลักษณะเดียวกันกับท่าเชียงข้องสำแดงฤทธิ์ พร้อมกับการยืดยุบเข่าเล็กน้อย

จากกระบวนท่าฟ้อนผู้วิจัยจึงสามารถอธิบายลักษณะการใช้กระบวนท่าฟ้อนชุดเซิ้งเซียงข้อง สามารถแบ่งออกเป็น 6 ลักษณะ ได้แก่

1. ลักษณะของการใช้ขาและเท้า

1.1 การย่ำเท้า เป็นลักษณะของการใช้จมูกเท้าวางลงบนพื้น โดยยกส้นเท้าให้ลอยขึ้นจากพื้นเล็กน้อยและสลับกันทั้งสองข้าง ในการแสดงพื้นบ้านอีสานจะมีปรากฏทุกชุดการแสดง

1.2 การแตะเท้า เป็นลักษณะของการใช้เท้าข้างหนึ่งวางเต็มเท้าและอีกข้างหนึ่งจะใช้จมูกเท้าวางอยู่ข้างเท้าที่วางลงเต็มเท้า

1.3 การยกเท้า เป็นลักษณะของการใช้ขาข้างใดข้างหนึ่งยกขึ้นให้ลอยจากพื้นสูง โดยจะยกขึ้นระดับเอวงอเข่าเปิดปลายเท้าและขาอีกข้างหนึ่งวางเท้าลงเต็มเท้าย่อเข่าเล็กน้อยหรือยืนตึงเข่า

1.4 การเขย่งเท้า เป็นลักษณะของการใช้ปลายเท้าข้างใดข้างหนึ่งแตะพื้นแล้วก้าวเดินในลักษณะเขย่ง

2. ลักษณะของการใช้แขนและมือ

2.1 การจีบมือ เป็นลักษณะของการใช้นิ้วหัวแม่มือจดที่ข้อนิ้วชี้หักข้อมือแต่ไม่ติดกัน โดยการจีบมือจะมีทั้งการจีบคว่ำและจีบหงาย

2.2 การตั้งวง เป็นลักษณะการใช้แขนข้างใดข้างหนึ่งงอศอกเล็กน้อยตั้งข้อมือขึ้นโดยการตั้งวงสูง

2.3 การกระดกข้อมือ เป็นลักษณะของการขยับส่วนของข้อมือสะบัดปลายนิ้วเข้าหาลำแขนตามจังหวะดนตรี

3. ลักษณะของการใช้ลำตัว

3.1 การก้มตัว เป็นลักษณะของการโน้มลำตัวไปข้างหน้าพอประมาณพร้อมกับการก้มศีรษะ

3.2 การยักสะโพก เป็นลักษณะของการใช้สะโพกยักขึ้นลงตามจังหวะดนตรี

3.3 การย้อน เป็นลักษณะของการขย่มตัวและเข่าให้เข้ากับจังหวะดนตรีทั้งในลักษณะของการยืนอยู่กับที่และก้าวเดินในขณะที่ฟ้อน

4. ลักษณะการใช้ไหล่และศีรษะ

4.1 การเอียงศีรษะ เป็นลักษณะของการใช้อวัยวะส่วนของศีรษะเฉียงไปทางซ้ายและทางขวา

4.2 การกดไหล่ เป็นลักษณะของการใช้ไหล่ให้สอดคล้องกับการเอียงศีรษะ

5. ลักษณะการใช้ท่าฟ้อน

5.1 การใช้ท่าฟ้อนเหมือน 2 คน มีทั้งหมด 12 ท่า เป็นลักษณะของการใช้ท่าฟ้อนในการแสดงชุดเซิ้งเซียงข้องโดยผู้ฟ้อนจะต้องปฏิบัติท่ารำในกระบวนท่าเดียวกันทั้งสองคนเหมือนเป็นคนเดียวกัน ได้แก่ ท่าแหลวเสี่นไก่น้อย (อินทรีย์โฉบลูกไก่) , ท่าคารวะ , ท่าอัญเชิญ , ท่ายกข้อง , ท่าชูข้อง, ท่าเตรียมรับการปลุกเสก, ท่าปลุกเสก, ท่าวิญญาณสถิตย์ (ท่านั่ง) ,ท่าวิญญาณสถิตย์ (ท่ายืน) , ท่าออกตามหา , ท่าเซียงข้องสำแดงฤทธิ์ , ท่ายูงรำแพน

5.2 การใช้ท่าซ้ำ มีทั้งหมด 4 ท่า เป็นลักษณะของการใช้ท่าฟ้อนบางท่าซ้ำอีกครั้งในบางขั้นตอนของการแสดงชุดเซิ้งเซียงข้องได้แก่ ท่าเตรียมรับการปลุกเสก, ท่าวิญญาณสถิต,ท่าออกตามหา ท่าเซียงข้องสำแดงฤทธิ์

6. ลักษณะการเคลื่อนไหว

6.1 ส่วนใหญ่จะมีการเคลื่อนไหวท่าทางตลอดเวลาในขณะที่ฟ้อนและในบางท่าจะต้องทำท่านิ่งหรือค้างท่ารำ

6.2 จะมีการเคลื่อนไหวเท้าโดยการก้าวเท้าไปทั้งด้านหน้า ด้านหลังสลับกันไป หรืออาจจะทำท่าฟ้อนอยู่กับที่ในบางครั้ง

จากการศึกษาท่าฟ้อนในการแสดงพื้นบ้านที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้อง พบว่ามีกระบวนท่าฟ้อนเกิดจากการนำเอาขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเซียงข้องบางขั้นตอนมาจัดรูปแบบการแสดงโดยมีขั้นตอน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการเตรียมเครื่องบูชาและการอัญเชิญวิญญาณเซียงข้อง, ขั้นตอนการปลุกเสกเซียงข้องและการถาม, ขั้นตอนการเสี่ยงทายและขับไล่ มีทั้งหมด 12 ท่า ประกอบด้วย 1. ท่าแหลวเสี่นไก่น้อย (อินทรีย์โฉบลูกไก่) 2. ท่าคารวะ 3. ท่าอัญเชิญ 4. ท่ายกข้อง 5. ท่าชูข้อง 6. ท่าเตรียมรับการปลุกเสก 7. ท่าปลุกเสก 8. ท่าวิญญาณสถิตย์ (ท่านั่ง) 9. ท่าวิญญาณสถิตย์ (ท่ายืน) 10. ท่าออกตามหา 11. ท่าเซียงข้องสำแดงฤทธิ์ 12. ท่านกยูงรำแพน ซึ่งชื่อเรียกท่านั้นเดิมไม่มีชื่อเรียกท่าดังนั้นผู้วิจัยจึงได้บัญญัติขึ้นเพื่อความสะดวกในการเรียกชื่อท่าโดยได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ฉวีวรรณ พันธุ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน (หมอลำ) ปี 2536 ท่าฟ้อนเหล่านี้เกิดจากความสามารถในการฟ้อนหมอลำของผู้สร้างสรรค์และจินตนาการผสมผสานกับท่าทางตามธรรมชาติและของผู้จับเซียงข้อง โดยจัดลำดับท่าตามขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเซียงข้อง การใช้ท่าฟ้อนจึงสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ

1. ช่วงขั้นตอนเตรียมเครื่องบูชาและการอัญเชิญวิญญาณเซียงข้อง ประกอบด้วย 1. ท่าแหลวเสิ่นไก่น้อย (อินทรีย์โฉบลูกไก่) 2. ท่าคารวะ 3. ท่าอัญเชิญ 4. ท่ายกข้อง 5. ท่าชูข้อง

2. ช่วงขั้นตอนการปลุกเสกและการถาม ประกอบด้วย 1. ท่าเตรียมรับการปลุกเสก 2. ท่าปลุกเสก 3. ท่าวิญญาณสถิตย์ (ท่านั่ง) 4. ท่าวิญญาณสถิตย์ (ท่ายืน)

3. ช่วงขั้นตอนการเสี่ยงทายและการขับไล่ ประกอบด้วย 1. ท่าออกตามหา 2. ท่าเซียงข้องสำแดงฤทธิ์ 3. ท่านกยูงรำแพน

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าท่าฟ้อนในการแสดงชุดเซิ้งเซียงข้องได้นำมาจากท่าทางต่างๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มท่าที่นำมาจากท่าฟ้อนของหมอลำ เช่น การตั้งวง การจีบมือ การยกขา

2. กลุ่มท่าที่นำมาจากท่าทางตามธรรมชาติในการทำพิธี เช่น การไหว้ การสั่นตัว การเดิน การนั่ง การยืน การแกว่งแขน การวิ่ง การกระโดด

อาจกล่าวได้ว่า เซิ้งเซียงข้อง เป็นการสร้างสรรค์งานนาฏยศิลป์พื้นบ้านที่มาจากพิธีกรรมการเสี่ยงทาย โดยมีแนวความคิดในการสร้างสรรค์มาจากความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณของเซียงข้องและเชื่อว่าเป็นวิญญาณของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถช่วยบำบัดความทุกข์ให้กับชาวอีสานได้ และเป็นการสร้างขวัญกำลังใจทำให้ชุมชนอีสานมีความเข้มแข็ง ทั้งยังเป็นการให้การบันเทิงในการผ่อนคลายความตึงเครียดที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางสังคม และภัยที่เกิดจากธรรมชาติ อีกประการหนึ่งคือการอนุรักษ์พิธีกรรมความเชื่อที่กำลังจะสูญหายไปจากชุมชนอีสานในรูปแบบของนาฏยศิลป์พื้นบ้าน

4.2 วิธีการสร้างสรรค์การแสดงที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้อง

ในการสร้างสรรค์การแสดงที่มาจากพิธีกรรมนั้น ผู้สร้างสรรค์จะต้องมีแรงบันดาลใจในการสร้างงานเพื่อเป็นการกำหนดรูปแบบของการแสดงโดยผสมผสานกับจินตนาการของผู้สร้างสรรค์เอง โดยมีวิธีการสร้างสรรค์การแสดงที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้อง 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ประกอบพิธีกรรมเซียงข้อง คือ ขั้นตอนการเตรียมอุปกรณ์ ขั้นตอนการอัญเชิญดวงวิญญาณ ขั้นตอนการปลุกเสกเซียงข้อง ขั้นตอนการเสี่ยงทายและขั้นตอนการขับไล่ มาเป็นพื้นฐานในการจัดรูปแบบการแสดงโดยลดขั้นตอนบางอย่างเพื่อให้การแสดงไม่นานจนเกินไป

ขั้นที่ 2 ศึกษาถึงลักษณะท่าทางในพิธีกรรมเซียงข้อง โดยนำท่าทางของผู้ประกอบพิธี คือ ท่าไหว้ในขั้นตอนการอัญเชิญดวงวิญญาณเซียงข้อง ท่ากำมือในขั้นตอนการปลุกเสก และท่าทางตามธรรมชาติของผู้จับเซียงข้องในพิธีกรรม เช่น ท่าแกว่งข้อง การยกข้อง การวิ่ง การกระโดด ของผู้จับเซียงข้อง มาประยุกต์เข้ากับท่าฟ้อนของหมอลำที่เป็นความสามารถเฉพาะตัวของผู้สร้างสรรค์ท่าฟ้อน ซึ่งให้ผู้ถือเซียงข้อง 2 คน ถือขาข้องที่ต่อออกมาคนละข้าง ส่วนมือข้างที่เหลือจะใช้ฟ้อนหรือทำท่าทางอื่น ๆ ได้

ขั้นที่ 3 จัดลำดับกระบวนท่าฟ้อนให้เหมาะสม ประกอบด้วยกระบวนท่าฟ้อน 12 ท่า ได้แก่ 1. ท่าแหลวเสี่นไก่น้อย (อินทรีย์โฉบลูกไก่) 2. ท่าคารวะ 3. ท่าอัญเชิญ 4. ท่ายกข้อง 5. ท่าชูข้อง 6. ท่าเตรียมรับการปลุกเสก 7. ท่าปลุกเสก 8. ท่าวิญญาณสถิตย์ (ท่านั่ง) 9. ท่าวิญญาณสถิตย์ (ท่ายืน) 10. ท่าออกตามหา 11. ท่าเซียงข้องสำแดงฤทธิ์ 12. ท่ายูงรำแพน พร้อมทั้งจัดลำดับความสำคัญของการแปรแถวและทิศทางการเคลื่อนไหว ซึ่งมี 5 ลักษณะ คือ แถวเฉียง วงกลมซ้อนกัน 2 วง แถวเลขแปด วงกลมวงเดียว และแถวตอนคู่

ขั้นที่ 4 คัดเลือกลายเพลงและบรรจุเพลงที่มีลักษณะช้าและเร็ว ที่สามารถปรับเข้ากันได้เหมาะสมกับลักษณะท่าทางการฟ้อน คือ ทำนองลำพื้นมีจังหวะช้า หมายถึงจังหวะที่เทพ (เทวดา) ยังไม่ได้เข้ามาสิงในข้อง ส่วนจังหวะเร็วทำนองลำแมงตับเต่า หมายถึงตอนที่เทพเข้ามาสิงสถิตในข้องแล้ว และจะวิ่งหรือกระโดดไปยังที่ที่มีวิญญาณภูตผี

ขั้นที่ 5 คัดเลือกเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของผู้แสดงให้เหมาะสมและสวยงาม โดยนำเอาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นายลี ระวาเสริฐ มาเป็นพื้นฐานในการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายโดยนำเอาผ้าพื้นเมืองของท้องถิ่นมาตัดเย็บให้เหมาะสมและต้องคำนึงถึงความคล่องตัวความรัดกุมของผู้แสดงในการปฏิบัติท่ารำขณะแสดงบนเวทีเครื่องแต่งกายของผู้แสดงชุดเซิ้งเซียงข้องนั้น เกิดจากแรงบันดาลใจและจินตนาการของผู้ประดิษฐ์ท่าฟ้อน โดยจากการสังเกตการแต่งกายของผู้นำประกอบพิธีและผู้จับข้องในพิธีกรรมเต้าเซียงข้อง จึงได้นำลักษณะการแต่งกายของหมอผู้นำประกอบพิธีและผู้จับข้องมาเป็นการแต่งกายของผู้แสดงและเพื่อความเหมาะสมในการแสดง

- ผู้กระทำพิธีแต่งกายด้วยผ้าสีขาว โดยนุ่งแบบจีบทับซ้อนไว้ด้านหน้า ใช้ผ้าอีกผืนหนึ่งพาดเฉียงไหล่จากทางด้านซ้ายและผ้าโพกศีรษะ หรือสวมเสื้อสีขาวไว้ด้านใน ได้นำเอาลักษณะการแต่งกายของผู้ประกอบพิธีเต้าเซียงข้องมาเป็นต้นแบบของการแต่งกาย

- ผู้แสดงในการจับขาเซียงข้อง จะนุ่งโจงกระเบน มีผ้าขาวม้าคาดทับโจงกระเบนทิ้งชายด้านหน้าและด้านหลัง กระโจมอกด้วยผ้าขิดสีแดง เกล้าผมติดดอกไม้หรือผูกผ้าสีแดง สวมสร้อยคอและกำไลข้อมือลูกปัดสีแดง ข้อเท้ามีกระพรวน

- ผู้แสดงเป็นผีนุ่งผ้าซิ่นสวมเสื้อคอกระเช้า หรือสวมชุดสีดำใส่หน้ากากผี ซึ่งมีแรงบันดาลใจจากผีในความเชื่อของชาวอีสาน คือ ผีอีซิ่นเฮี่ยนหรือผีนุ่งผ้าถุงสั้นนั่นเอง

ขั้นที่ 6 การทดลอง คือ การนำเอาผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นมาทดลองแสดง โดยนำเอากระบวนท่าฟ้อนมาฟ้อนประกอบการบรรเลงที่ได้คัดเลือกมาบรรเลงประกอบการฟ้อนเพื่อหาข้อบกพร่องของการแสดงทั้งหมดและนำมาปรับปรุงแก้ไข ทั้งรูปแบบการแสดงที่กำหนดขึ้น เพลงบรรเลงประกอบการแสดง กระบวนท่าฟ้อน รวมถึงการแต่งกายของผู้แสดงและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดงครั้งนี้ กลุ่มผู้สร้างสรรค์การแสดงจึงลงความเห็นว่าการแสดงชุดเซิ้งเซียงข้องสมควรนำออกแสดงเผยแพร่ให้ประชาชนได้ชมกัน

ขั้นที่ 7 การนำผลงานออกเผยแพร่ หลังจากที่ได้ปรับปรุงแก้ไขการแสดงชุดเซิ้งเซียงข้องแล้ว วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ดได้นำการแสดงชุดดังกล่าวออกแสดงเผยแพร่สู่ประชาชนทั่วไป และได้สังเกตจากพฤติกรรมของผู้ชมในขณะชมการแสดงผู้ชมส่วนใหญ่พึงพอใจในผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นในครั้งนี้ทั้งในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดใกล้เคียง

โดยทุกขั้นตอนพยายามให้สมจริงมากที่สุด เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสะท้อนภาพพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ ของชาวอีสานในอดีตไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความรู้และเพื่อไม่ให้พิธีกรรมเหล่านี้สูญหายไปจากสังคมของชาวอีสาน ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมในรูปแบบต่างๆ

ดังนั้นในการสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้อง จึงจำเป็นต้องอาศัยหลักและวิธีการสร้างงานอย่างเป็นระบบชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยจะสรุปให้เห็นในรูปแบบของตารางเปรียบเทียบพิธีกรรมเซียงข้องมาเป็นรูปแบบการแสดงพื้นบ้านชุดเซิ้งเซียงข้องดังนี้

ตารางวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้อง

กระบวนการของพิธีกรรมเซียงข้อง	กระบวนการฟ้อน	เหตุผล
1. เซียงข้องเป็นพิธีกรรมในการเสี่ยงทายของชาวบ้าน ที่มีทั่วไปในภาคอีสาน	1. วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด ได้จำลองเหตุการณ์การขับไล่ผีแบบชาวบ้านของบ้านโคกก่อง ตำบลปอภาร อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด	- เพื่อเป็นการอนุรักษ์พิธีกรรมที่กำลังจะสูญหายให้อยู่ในรูปแบบของการฟ้อน
2. พิธีเซียงข้องประกอบด้วยหมอธรรมเป็นผู้กระทำพิธี และผู้ชายที่มีร่างกายแข็งแรงเป็นผู้ถือขาเซียงข้อง ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เคยจับมาก่อนและได้ผล	2.ผู้แสดงประกอบด้วย นักเรียนนักศึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด ซึ่งมีดังนี้ - ผู้ชายที่แสดงเป็นหมอธรรม 1 คน - ผู้ถือขาเซียงข้องที่เป็นหญิง 8 คน ในระยะหลังการฟ้อนได้มีการเพิ่มผู้แสดงเป็นผีเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งใช้ผู้ชายประมาณ 1-2 คน แต่งกายด้วยชุดสีขาว-ดำ หรือแต่งกายตามจินตนาการและสวมหน้ากากผี	- ในการประกอบพิธีกรรมส่วนใหญ่ผู้ชายจะเป็นผู้ประกอบพิธีและนิยมใช้ผู้หญิงในการฟ้อนเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ในการแสดงจึงมีการปรับเปลี่ยนเพื่อความอ่อนช้อยงดงามของการแสดง

ตารางที่ 11 ตารางวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้อง

ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

ตารางวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้อง (ต่อ)

กระบวนการของพิธีกรรมเซียงข้อง	กระบวนการฟ้อน	เหตุผล
3. ขั้นตอนการทำพิธีเซียงข้องมี 6 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1. การเตรียมเครื่องบูชาและหุ่นเซียงข้อง 2. การอัญเชิญวิญญาณเซียงข้อง 3. การปลุกเสก 4. การถาม 5. การเสี่ยงทาย 6. การขับไล่	3. ในการฟ้อนผู้แสดงเป็นผู้ทำพิธีจะเดินออกมาพร้อมกับถือเครื่องบูชามากลางเวที รวบขั้นตอน 1 และ 2 ขั้นตอน 3 และ 4 ขั้นตอน 5 และ 6 และจะเดินเข้าไปเรียกผู้จับเซียงข้องออกมาเป็นคู่ๆ ประมาณ 6 คู่ เพื่อความกระชับของการแสดง	- ในพิธีกรรมจริงมีรายละเอียดมากและใช้เวลานานในการทำพิธีแต่ในการแสดงมีการจำกัดในเรื่องของเวลาและเป็นการจำลองเหตุการณ์การทำพิธีการแสดงจึงต้องกระชับและไม่นานเกินไป
4. การทำพิธีผู้ทำพิธีจะแต่งกายด้วยชุดสุภาพและมีผ้าขาวม้าพาดเฉียงที่ไหล่ และผู้จับเซียงข้องจะแต่งกายด้วยชุดสุภาพ	4. เมื่อวิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด ได้จำลองเหตุการณ์การทำพิธีเซียงข้องมาเป็นการฟ้อนแล้วผู้แสดงจึงมีการแต่งกายดังนี้ - ผู้แสดงเป็นหมอธรรมแต่งกายแบบนุ่งขาวห่มขาว มีผ้าคาดเอว และสะพายย่าม - ผู้จับเซียงข้องเป็นหญิง แต่งกายโดยใช้ผ้ารัดอก นุ่งโจงกระเบนและมีผ้าขาวม้าสอดใต้หว่างขาใช้ผ้าผูกเอวปล่อยชายทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เกล้าผมมวยติดดอกไม้ สวมเครื่องประดับเป็นลูกปัดสีแดง สวมกระพรวนที่ข้อเท้า	- ในการจำลองเหตุการณ์การทำพิธีการแต่งกายจึงต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับรูปแบบของนาฏยศิลป์ โดยเฉพาะผู้จับเซียงข้องการแต่งกายจะต้องให้รัดกุมและมีความคล่องตัวในการเคลื่อนไหวในขณะแสดง

ตารางที่ 12 ตารางวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้อง

ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

ตารางวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้อง (ต่อ)

กระบวนการของพิธีกรรมเซียงข้อง	กระบวนการฟ้อน	เหตุผล
5. ในพิธีกรรมเสี่ยงทายเซียงข้องจะไม่มีดนตรีประกอบในขณะกระทำพิธี	5. วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ดได้นำพิธีกรรมการเสี่ยงทายเซียงข้องมาจำลองเหตุการณ์การขับไล่ผีเป็นนาฏยศิลป์ จึงจำเป็นต้องใช้ดนตรีพื้นบ้านอีสาน ทำนองลำตับเต่า และทำนองลำพื้น มาบรรเลงประกอบการแสดงเพื่อสร้างบรรยากาศในการแสดง โดยส่วนใหญ่จะเป็นการบรรเลงดนตรีด้วยวงโปงลางของวิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด	- ในการแสดงที่มีการฟ้อนจะต้องมีการบรรเลงดนตรีประกอบเพื่อเป็นการกำกับจังหวะของผู้ฟ้อนให้ปฏิบัติท่าฟ้อนได้พร้อมเพรียงกัน
6. สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเสี่ยงทายเซียงข้องส่วนใหญ่จะใช้บริเวณกว้าง เช่น ลานวัด เขตป่าสงวน (ดอนปู่ตา) สาเหตุที่ต้องเลือกพื้นที่ที่มีบริเวณกว้าง เพราะในการประกอบพิธีมักมีผู้มาร่วมพิธีหรือมาดูการทำพิธีเซียงข้องด้วยเสมอ	6. ใช้เวทีการแสดงหรือเวทีชั่วคราวที่จัดไว้สำหรับแสดงโดยเฉพาะ	- ในพิธีกรรมจริงจำเป็นต้องใช้พื้นที่มากและเป็นที่ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดูแลเพื่อความปลอดภัยของผู้เข้าร่วมพิธี แต่ในการแสดงไม่จำเป็นต้องใช้พื้นที่กว้างเท่ากับพิธีกรรมจริง เพราะเป็นเพียงการจำลองเหตุการณ์เท่านั้น

ตารางที่ 13 ตารางวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้อง

ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

ตารางวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้อง (ต่อ)

กระบวนการของพิธีกรรมเซียงข้อง	กระบวนการฟ้อน	เหตุผล
7. อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมเสี่ยงทายเซียงข้อง คือ หุ่นเซียงข้องที่หมอธรรมเตรียมไว้ในการประกอบพิธีโดยเฉพาะ มีวิธีการทำโดยนำเอาข้องสำหรับใส่สัตว์มาตกแต่งและเอากะลามะพร้าวผ่าซีกมาครอบลงที่ปากข้อง เขียนหน้า เขียนตา เขียนปาก ด้วยสีให้คล้ายกับคน แล้วนำผ้าสีแดงมาผูก ต่อแขนขาด้วยไม้กลมยาวพอเหมาะ 2 ขา ไว้สำหรับให้ผู้จับในการทำพิธี	7. อุปกรณ์ในการเชิ้งเซียงข้องมีความคล้ายกับพิธีกรรมเซียงข้อง คือ นำเอากะลามะพร้าวผ่าซีกมาครอบลงที่ปากข้อง เขียนหน้า เขียนตา เขียนปาก ด้วยสี นำผ้าสีแดงมาผูกที่ตัวข้อง ต่อแขนขาด้วยไม้ไผ่กลมยาวพอเหมาะ ไว้ให้ผู้ฟ้อนจับในขณะฟ้อน แต่อุปกรณ์ที่ใช้ในการเชิ้งเซียงข้องจะเน้นความสวยงามมากกว่า	- อุปกรณ์ในพิธีกรรมจริงหุ่นเซียงข้องมีรายละเอียดมาก แต่ในการแสดงเป็นเพียงการจำลองหุ่นเซียงข้องให้คล้ายกับพิธีกรรมเท่านั้น
8. พิธีกรรมเสี่ยงทายเซียงข้องจะกระทำพิธีก็ต่อเมื่อมีผู้มาติดต่อและขอร้องให้หมอธรรมช่วยกระทำพิธีเสี่ยงทายให้เท่านั้น	8. เชิ้งเซียงข้องสามารถนำออกแสดงได้ในทุกโอกาส เช่น งานรื่นเริงต่างๆ และเป็นงานเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน	- ในพิธีกรรมจริงจะประกอบพิธีก็ต่อเมื่อมีผู้มาติดต่อให้ไปประกอบพิธีแต่ในการแสดงสามารถนำออกแสดงเพื่อเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมทั่วไป

ตารางที่ 14 ตารางวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้อง

ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

จากตารางวิเคราะห์ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่าในการสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านชุดเซิ้งเซียงข้อง เป็นการจำลองเหตุการณ์การประกอบพิธีกรรมการเสี่ยงทายเซียงข้องในการขับไล่ผีตามแบบของชาวบ้าน บ้านโคกก่อง ตำบลปอภาร อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยนำเอาขั้นตอนการกระทำพิธีมาจัดรูปแบบของการแสดงและอากัปกิริยาตามธรรมชาติของผู้กระทำพิธีและผู้จับเซียงข้องมาเป็นพื้นฐานของท่าฟ้อนและผสมผสานกับท่าฟ้อนหมอลำของผู้สร้างสรรค์เพื่อทำให้กระบวนท่าฟ้อนมีความอ่อนช้อยยิ่งขึ้น ในด้านเครื่องแต่งกายได้เลียนแบบการแต่งกายของนักบวชด้วยการนุ่งขาวห่มขาวเพื่อให้การแสดงมีบรรยากาศของพิธีกรรม และได้มีการปรับเปลี่ยนผู้จับเซียงข้องจากเดิมเป็นผู้ชายที่มีร่างกายแข็งแรงจำนวน 2 คน เมื่อมาเป็นการแสดงจึงใช้ผู้จับเซียงข้องเป็นผู้หญิงและเพิ่มจำนวนผู้จับเซียงข้อง เพื่อให้เห็นลักษณะการเคลื่อนไหวของเซียงข้องและกระบวนการแปรแถวในการแสดงได้อย่างชัดเจน อุปกรณ์ประกอบการแสดงยังคงใช้ข้องเนื่องจากข้องเป็นสัญลักษณ์ของพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวอีสาน ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงนั้นจะใช้วงโปงลางซึ่งเป็นวงดนตรีพื้นบ้านของวิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด แต่เดิมในการประกอบพิธีกรรมไม่มีดนตรีเข้ามาเกี่ยวข้องเมื่อนำพิธีกรรมมาจำลองเหตุการณ์รูปแบบของการฟ้อนจึงจำเป็นต้องนำดนตรีมาบรรเลงประกอบเพื่อความเหมาะสมตามหลักขององค์ประกอบในการแสดง

4.2.1 กลวิธีการสร้างสรรค์

(1) นักนาฏยประดิษฐ์เลือกประเพณีโบราณของอีสานที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นมายาวนาน และกำลังจะสูญหายไปมาฟื้นฟู โดยศึกษาแนวคิดในการออกแบบชุดเซิ้งเซียงข้องให้ครบถ้วนในทุกด้านทั้ง แนวคิดหลัก กระบวนท่าฟ้อน ทำนองเพลง และเครื่องแต่งกาย

(2) การศึกษาต้นแบบมาจากท่าทางการทำพิธีผสมผสานกับท่าฟ้อนหมอลำ โดยเลือกกระบวนท่าบางท่าที่มีนาฏยลักษณ์สอดคล้องกับแนวความคิดโดยตรง ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเด่นชัดของงานยิ่งขึ้น

(3) การนำนาฏยจารีตแบบชาวบ้านมาสอดแทรกในการแสดงแล้วเพิ่มเติมลีลาการเคลื่อนไหวท่าทางลงไปในโครงสร้างท่าฟ้อนทำให้ดูประณีตและแปลกตามากขึ้นกว่างานนาฏยศิลป์พื้นบ้านอีสานชุดอื่นๆ

(4) การปรับเพิ่มเติมหรือลดรายละเอียดบางอย่าง เช่น การปรับลดขั้นตอนในการทำพิธีให้สั้นลง เพื่อทำให้การแสดงมีความกระชับน่าสนใจมากขึ้น

(5) การใช้กลวิธีการแปรแถวที่หลากหลายทำให้การแสดงไม่น่าเบื่อ

4.2.2 คุณค่าของการฟ้อน

(1) คุณค่าในเชิงวัฒนธรรม การฟ้อนชุดเซิ้งเซียงข้องเป็นการถ่ายทอดพิธีกรรมความเชื่อของชุมชนที่มีมาแต่โบราณ และยังแผ่อิทธิพลมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งพลังแห่งความเชื่อในชุมชนอีสานเป็นการสร้างขวัญกำลังใจที่ดีที่จะทำให้คนในชุมชนมีกำลังใจมีความกระตือรือร้นที่จะประกอบสัมมาชีพ และตั้งตนอยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดี ความเชื่อจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอีสานที่มั่นคงยืนยาวมาเป็นเวลานาน พิธีกรรมเซียงข้องที่ถูกถ่ายทอดและจำลองมาเป็นการฟ้อนซึ่งเป็นการสะท้อนภาพวัฒนธรรมความเชื่อที่เข้มแข็งทางหนึ่งของวัฒนธรรม

(2) คุณค่าในเชิงสังคม สังคมอีสานถูกหล่อหลอมด้วยกรอบแห่งความเชื่อและพิธีกรรมตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งวงจรชีวิตล้วนแล้วแต่จะต้องมีพิธีกรรมเพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจ เช่น สู่ขวัญเดือน สู่ขวัญอุปสมบท สู่ขวัญเฮือน หรือแม้แต่การงันเฮือนดีเมื่อเสียชีวิต พิธีกรรมเหล่านี้ต้องผ่านการสื่อสารจากปราชญ์หรือผู้ที่อาวุโสเป็นที่นับถือของชุมชนที่เรียกว่า “ **หมอสูตร** ” หรือ “ **เฒ่าจ้ำ** ” ซึ่งเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในด้านความคิดและพฤติกรรม ดี ชั่ว ทุกข์หรือสุข ของคนในชุมชน การยอมรับบทบาทของผู้นำในชุมชนทำให้สังคมสงบสุข ปรองดอง และสามัคคีกัน พิธีเต้าเซียงข้อง เป็นหนึ่งในพิธีกรรมที่สามารถจัดระเบียบสังคมได้เป็นอย่างดี เช่น คดีของหายที่มาจากการลักทรัพย์หรือเหตุผลใด ๆ อาจนำมาซึ่งความขัดแย้งหรือทะเลาะวิวาท เป็นต้น แต่พิธีเต้าเซียงข้องจะสามารถบรรเทาข้อข้องใจและความบาดหมางของคนในชุมชนให้เบาบางลง การฟ้อนที่ถูกถ่ายทอดมาจึงส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีในสังคมได้ทางหนึ่ง

(3) คุณค่าในเชิงอนุรักษ์ การถ่ายทอดพิธีกรรมมาเป็นการฟ้อนเพื่อเผยแพร่กระบวนการซึ่งมีมูลฐานมาจากความเชื่อนั้น เป็นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งวิถีแห่งชุมชนได้เป็นอย่างดี ชุมชนอีสานเข้มแข็งและมีพลวัตมายืนยาวตราบหลายชั่วอายุคนก็เพราะพลังแห่งความเชื่อที่หล่อหลอมคนในชุมชนได้ ถึงแม้ในปัจจุบันวัฒนธรรมค่านิยมใหม่ ๆ จะแพร่กระจายเข้ามาอย่างหลากหลาย แต่คนรุ่นใหม่ก็ยังคงเดินตามรอยพิธีกรรมที่ ปู่ ย่า ตา ยาย ได้วางไว้ การฟ้อนเซียงข้องจึงเป็นอีกพลังที่จะช่วยอนุรักษ์และส่งเสริมให้เห็นถึงพลังพิธีกรรมเก่าแก่นี้

(4) คุณค่าในเชิงระบบนิเวศน์ พิธีเต้าเซียงข้องจะต้องประกอบพิธีกรรมที่ลานวัดดอนปู่ตาหรือศาลเจ้าปู่ ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้าน และที่ใดที่เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ก็จะไม่มีผู้ใดเข้าไปตัดต้นไม้หรือเข้าไปบุกรุกทำลายป่าแต่จะช่วยกันดูแลให้ต้นไม้เจริญเติบโตงดงามให้ร่มเงาเป็นอย่างดี ที่แห่งนั้นจะกลายเป็นที่เต็มไปด้วยความร่มรื่นสวยงามของหมู่บ้าน ผลสืบเนื่องมาจากพิธีกรรมอันเป็นมูลเหตุแห่งการฟ้อน จึงเอื้อประโยชน์ในเชิงสภาพแวดล้อมตามมาได้อีกขั้นหนึ่ง

(5) คุณค่าในเชิงนาฏกรรม " เซิ้งเซียงข้อง " เป็นนาฏกรรมที่มีอัตลักษณ์แตกต่างกับการฟ้อนชุดอื่น ๆ นอกจากจะเป็นการถ่ายทอดขั้นตอนของพิธีกรรมที่เหมือนจริงแล้ว ยังเป็นการฟ้อนที่มีการเคลื่อนไหวทุกส่วนของร่างกายอย่างเป็นธรรมชาติและรวดเร็วให้สัมพันธ์กันได้อย่างลงตัว ไม่ว่าจะเป็น การย่ำเท้า กระโดด การแกว่งแขน การจีบมือ ตั้งวง การวิ่งกระโดด หรือแม้แต่การใช้พื้นที่ในการแสดงอย่างเต็มที่ก็ตาม การเคลื่อนไหวไปตามท่วงทำนองของดนตรีที่ ช้า เร็ว สลับกันตามขั้นตอนพิธีกรรม ก่อให้เกิดความงดงามและกระตุ้นความตื่นเต้นเร้าใจให้กับผู้ชม สุนทรียะที่ได้จากนาฏกรรมชุดนี้จึงแตกต่างจากการฟ้อนชุดอื่นนั้นเป็นอีกมิติหนึ่งของการฟ้อนอีสาน

จากคุณค่าที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า **" เซิ้งเซียงข้อง "** มิได้ทำหน้าที่ในฐานะนาฏกรรมที่ให้ความบันเทิงและรื่นรมย์เพียงเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่อื่น ๆ อันเอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนอีสานได้ในหลายบทบาท ซึ่งเป็นประโยชน์เชิงซ้อนตามมาที่ควรภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง

สรุปท้ายบท

การสร้างสรรค์กระบวนท่าฟ้อนนั้น เป็นการนำท่าฟ้อนของหมอลำที่เป็นความสามารถเฉพาะตัวของผู้สร้างสรรค์ผสมกับอากัปกิริยาตามธรรมชาติของผู้จับข้องในพิธีกรรมเซียงข้องมาผสมผสานกัน โดยนำขั้นตอนการเตรียมข้องในการประกอบพิธี ขั้นตอนการปลุกเสกเซียงข้องและขั้นตอนการเสี่ยงทายและขับไล่ มาเป็นพื้นฐานในการจัดกลุ่มของกระบวนท่าฟ้อน จากนั้นนำกระบวนท่าฟ้อนมาถ่ายทอดให้กับผู้ฟ้อนโดยใช้การบรรยายและการสาธิต โดยให้ผู้ฟ้อนเลียนแบบตามผู้ถ่ายทอดกระบวนท่าฟ้อน ดังนั้นกระบวนท่าฟ้อนที่สร้างสรรค์ขึ้นนั้น นอกจากจะมาจากท่าฟ้อนหมอลำของ อาจารย์ฉวีวรรณ พันธุ และ อาจารย์ทองจันทร์ สังฆะมณี โดยผสมกับท่าทางตามธรรมชาติของผู้จับเซียงข้องในพิธีกรรมแล้ว กระบวนท่ารำยังสามารถจัดกลุ่มของท่ารำตามขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเซียงข้อง

วิธีการสร้างงานด้านนาฏยศิลป์พื้นบ้านที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้อง ต้องอาศัยแรงบันดาลใจของสร้างสรรค์ โดยมีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมและสังเกตขั้นตอนการกระทำพิธีอย่างละเอียดแล้วจึงนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ประกอบพิธีมาจัดรูปแบบการแสดงโดยมีการวางแผนการทำงานซึ่งแบ่งออกเป็น 7 ขั้นตอน คือ

1. ศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ประกอบพิธีเซียงข้อง

2. ศึกษาลักษณะท่าทางการทำพิธีผสมผสานกับท่าฟ้อนหมอลำและนำมาสร้างสรรค์เป็นท่าฟ้อนชุดเซิ้งเซียงข้อง

3. จัดลำดับท่าทางให้เหมาะสมและจัดลำดับความสำคัญ การแปรแถว การแปรขบวนให้เกิดความสวยงาม

4. คัดเลือกลายเพลงและบรรจุเพลงที่มีลักษณะช้าทำนองลำพื้นและเร็วทำนองลำแมงตับเต่าที่สามารถปรับเข้ากันได้เหมาะสมกับลักษณะท่าฟ้อน

5. คัดเลือกเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของผู้แสดงให้เหมาะสมและสวยงาม

6. การทดลอง โดยการนำเอาผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นมาทดลองแสดง โดยนำเอากระบวนท่าฟ้อนมาฟ้อนประกอบการบรรเลงที่ได้คัดเลือกมาบรรเลงประกอบการฟ้อนเพื่อหาข้อบกพร่องของการแสดงทั้งหมดและนำมาปรับปรุงแก้ไข

7. การนำผลงานออกเผยแพร่ หลังจากที่ได้ปรับปรุงแก้ไขการแสดงชุดเซิ้งเซียงข้องแล้ว

นอกจากการแสดงที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้องจะสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณและความศรัทธาของชาวอีสานแล้ว ยังพบว่าการแสดงชุดเซิ้งเซียงข้องนี้ ไม่ใช่เป็นเพียงการให้ความบันเทิงเพียงอย่างเดียวแต่ยังให้คุณค่าในด้านต่าง เช่น

1. คุณค่าในเชิงวัฒนธรรม การฟ้อนชุดเซิ้งเซียงข้องเป็นการถ่ายทอดพิธีกรรมความเชื่อของชุมชนที่มีมาแต่โบราณ และยังแผ่อิทธิพลมาจนถึงปัจจุบันนี้

2. คุณค่าในเชิงสังคม สังคมอีสานถูกหล่อหลอมด้วยกรอบแห่งความเชื่อและพิธีกรรมตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งวงจรชีวิตล้วนแล้วแต่จะต้องมีพิธีกรรมเพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจ

3. คุณค่าในเชิงอนุรักษ์ การถ่ายทอดพิธีกรรมมาเป็นการฟ้อนเพื่อเผยแพร่กระบวนการซึ่งมีมูลฐานมาจากความเชื่อนั้น เป็นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งวิถีแห่งชุมชนได้เป็นอย่างดี ชุมชนอีสานเข้มแข็งและมีพลวัตมายืนยาวตราบหลายชั่วอายุคนก็เพราะพลังแห่งความเชื่อที่หล่อหลอมคนในชุมชนได้

4 คุณค่าในเชิงระบบนิเวศน์ พิธีเต้าเซียงข้องจะต้องประกอบพิธีกรรมที่ดอนปู่ตาหรือศาลเจ้าปู่ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้าน และที่ใดที่เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ก็จะไม่มีผู้ใดเข้าไปตัดต้นไม้หรือเข้าไปบุกรุกทำลายป่าแต่จะช่วยกันดูแลให้ต้นไม้เจริญเติบโตงดงามให้ร่มเงาเป็นอย่างดี

5. คุณค่าในเชิงนาฏกรรม “ เซิ้งเซียงข้อง ” เป็นนาฏกรรมที่มีอัตลักษณ์แตกต่างกับการฟ้อนชุดอื่น ๆ นอกจากจะเป็นการถ่ายทอดขั้นตอนของพิธีกรรมที่เหมือนจริงแล้ว ยังเป็นการฟ้อนที่มีการเคลื่อนไหวทุกส่วนของร่างกายอย่างเป็นธรรมชาติและรวดเร็วให้สัมพันธ์กันได้อย่างลงตัว

อาจกล่าวได้ว่า การสร้างสรรค์งานนาฏยศิลป์พื้นบ้านที่มาจากพิธีกรรมเซียงข้องของวิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด มีแนวความคิดในการสร้างสรรค์มาจากคติความเชื่อเกี่ยวกับควงวิญญาณของเซียงข้อง โดยเชื่อว่าเป็นวิญญาณของเทพและความศรัทธาของชาวอีสาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างขวัญกำลังใจและการจัดระเบียบทางสังคมให้มีความเข้มแข็ง ทั้งยังเป็นการให้การบันเทิงในการผ่อนคลายความตึงเครียดที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางสังคม และภัยที่เกิดจากธรรมชาติ อีกประการหนึ่งคือการอนุรักษ์พิธีกรรมความเชื่อที่กำลังจะสูญหายไปจากชุมชนอีสานในรูปแบบของการแสดงพื้นบ้าน